

Unitárius Közlöny

A VALLÁSOS ÉS ERKÖLCSÖS ÉLET ÉBRESZTÉSÉRE

KIADJA A DÁVID FERENCZ EGYLET.

SZERKESZTI dr. BOROS GYÖRGY.

Előfizetési ára 2 k. 40 f. (1 frt 20 kr.) Egy szám ára 24 fillér (12 kr.)
Egyleti tagok, 5 évi kötelezettséggel, egy évre 2 koronát fizetnek. Minden pénz
Gálfi Lőrincz egyll. pénztárnokhoz küldendő Kolozsvárra.

Sebes Pál toroczkói iskolaigazgató élete és hatása.

(Arczképpel, folytatás)

A toroczkai iskola 300 éven keresztül mentsvára volt a szé-
kely unitárius ifjaknak. Ha minden évben csak egy ifju végzett
volna ezen az úton, akkor is 300 tanult székelty adott a nem-
zetnek, de tekintve, hogy 1835-ig mindig 12 s ezután több évig
16 székelty ifju volt Toroczkón, négyszer annyira is tehetjük az
itt végzettek számát. Hogy illusztráljuk ezen iskola befolyását,
elég megemlitenünk a következő neveket. Itt tanultak, s tehát
itt vetették meg jövőjük alapját Koncz János a nagy alapító,
Uzoni Szöts Sándor, a ki 12.000 forintot hagyományozott, Ba-
goly Sándor, a ki összes vagyonát az egyházra hagyta, Lókodi
Sándor Mózes ügyvéd, a ki 4500 frtot nagyajtai Incze Mihály,
a ki 5000 frtot adományozott a kolozsvári kollegiumnak, Kele-
men Beniamin, az alapító édes atyja,* Lázár István és Kriza.

A toroczkói lakosság névsorából még azt is megtudhatjuk,
hogy ez az iskola sok székelty családot telepített ide, beházaso-
dás útján. A Pákei, Bartók, Sála, Koncz, Lázár, Benke, Székely,
Balog, Brassai családok Toroczkón székelty települtek, vagy te-
lepitők voltak, melyek azután Tordát meg Kolozsvárt gazdagi-
tották székelty származású családokkal.

A toroczkói iskolát a latin világ particulának nevezte. Al-
gymnasiumot értett alatta, olyat, a mely megfelelt a gymnasium
három alsó osztályának. Fő tárgya a latin volt, s főfeladat, hogy
a tanulók a syntazist végezzék. Némelyik fölvitte a poesisig,

* Benczédi Gergely: A toroczkói iskola és tanítói. Ker. Magv. 1892. 200. l.
János kiváló püspökök, Sárdi István festő.

másik megállott a conjugationál, s syntaxisra átment Tordára vagy Kolozsvárra.

A torozckói particula tárgyai voltak a XIX. sz. 30-as éveiben: Magyar, deák és német nyelvek. (A németből olvasás, írás, nevek és igék hajtogatása.) Erkölestudomány, hittudomány. Magaviselet szabályai. Hazai és világtörténet. Földirat, matematikai, fizikai és politikai tekintetben. Természethistoriája s ennek festés által való valósitása Bertuch szerint. Számvetés. Norma szerinti írás. Orgonálás. Muzsika. Rajz.* Ennek elejébe kell gondolni a népiskola tárgyait, vagy röviden kifejezve: az írást, olvasást, számolást.

A particula lényegileg a székely ifjak érdekében állott fönn, de torozckó vidékiek s különösen abrudbányai, verespataki s Torozckó közelében levő oláhok, aranyos-menti székelyek is fölkeresték. A XIX. sz. első felében az összes tanulók száma 80—120 között váltakozott, s ennek csaknem fele idegen volt. Egyik volt tanulója Orbók Ferencz néhai várfalvi lelkész így ír: A torozckói iskola egészen új lendületet, új rendszert és messze-menő jó hirnevet teremtett magáról, úgy hogy nemcsak a vidéki, hanem a távoli székelyföldi szülők is örömet hozták ebbe az iskolába gyermekeiket. Rend, tisztaság és moral volt a jelszó. Nem is volt ott rendtelenségnek, testi, lelki pizsoknak semmi nyoma. Az extraneusok között (székely fiuk) egy rongyos sem volt, de annál több csinosan megfoltozott harisnyát és czedelét** lehetett látni a székely sarjadékon.

A torozckói tanítóknak dicsekedésük és büszkeségük volt a sok tanítvány. A XIX. százban a fiu- és leánygyermek külön épületben tanultak, de a rektor ügyelte fel a leányokat is. Mind tőle várták az oktatást és felügyeletet. Arról szó sem volt, hogy másod-, vagy segédtanítót adjon melléjük az egyházközség. De arra nagy gondja volt a püspöknek, hogy mindig a legjelesebb ifju emberek menjenek oda tanítónak, a kik lelki erővel és tudással rendelkeztek. A papi pályára készülő togatus diákot tartották a tanítóságra kvalifikáltnak. Ő már mint gymnasiumi tanuló, praceptor lett, 5—10 gyermeket biztak kezére, hogy tőlük némi fizetést, vagy ellátást kapjon, s hogy mint nagy diáknak legyen kit küldözzön dolgaiban, de azért is, s mondjuk hogy ez volt a főczél, hogy a gyermekekkel correpetáljon, őket a leczkékre előkészítse. Minthogy a kollegiumban mindig volt egy pár jóra való diák, rendszeren a senior, exactor, oeconomus, s mások az idősebbek között, a kik a magántanításban példaadólag jártak el. A diákok sok jót tanultak egymástól

* Sebes Pál levele aranyosszék alispánjához. 1837. XII. 20.

** Házi szöttes, kendervászonból készült, derékiig érő ujjas.

SEBES PÁL.

is, de az igazgató (akkor rector) s a jeles tanárok befolyása érvényesült legbiztosabban. Tehát nem egészen a véletlen műve volt, hogy a népiskolákba kiváló jó tanítók is kerültek ki.

A toroczkai iskola nagynevű férfiakkal dicsekedik, mert tanítói voltak a XVIII-ik százban Bencze Pál tordai lelkész, Kovácsi Tamás egyh. főjegyző, uzoni Fosztó István író, Almási Ádám, Márkos György, Ferenczi János, kik később kolozsvári papok és tanárok lettek. Ezeknek azonban a toroczkói rektori állomás csak kiinduló volt, mert akadémiai jelöltséget biztosított.

A két legnagyobb név, a tanítók között a Brassai Sámuel és a Sebes Pálé. Ezek nem előkészítő iskolának tekintették, hanem egyenesen pályának. Igaz ugyan, hogy Brassai és később pappá lett, de csak midőn a tanításba és a sok mostoha körülménybe belefáradt. Ilyen iskolánál 15 év nagy idő, s Brassai Sámuel ennyit szentelt ide.

Sebes Pál ennél is többet, élete legjavát, hosszú 32 évet 1812—1844-ig. Korszakalkotó évek a magyar nemzet, a magyar irodalom s a magyar közoktatás történelmében. Vajadás, küzködés, tenni akarás az első része. Kibontakozás, szárnyra emelkedés, megerősödés és hódítás a második fele. A XVIII-ik száz végén a József császár *Ratio-educacionissa* jó rendszerrel, erős kézzel új szellemet, több eredményt akar teremteni az iskolában. A régi latinos alapot elhagyja, egy modern nyelvnek, a németnek akarja biztosítani a diadalt. Ezt a célját Magyarországon nem érte el, de a magyarságot s főleg a protestáns iskolákat rávezette, hogy ébredni és javítani kell.

Nem tartozik ide a magyar nemzeti irány hívei lelkes törekvésének ecsetelése, bármennyire érdekes és ható, mert, hiszen itt csak arról van szó, hogy a kor nemes szelleme egy ifju embert megragadott és arra a vakmerő elhatározásra bírta, hogy ő egy népiskolát virágzóvá tesz, a nevelést addig ismeretlen irányba tereli s oly nemzedéket teremt, a mely munkáját tovább fogja folytatni.

Mi a magyar népiskolai tanítás történelmében a Sebes Páléhoz hasonló sokirányú és nagyszabású munkát nem ismerünk. Minket meghatott az a nagy kitartás, tiszteletre indított az az áldozat, a melyet Sebes Pál toroczkói rektor hozott a nevelésügynek s érdemei előtt meghajtjuk lobogónkat, fényt gyújtunk emlékének, hadd lássák a jelen és jövő nemzedékek a lelkesítő példát.

Sebes Pál kis-solymosi székely nemes származású. Atyja Sebes János, anyja Bágyi Joó Kata jó módú székelyek Sebes Pál Kissolymoson 1786-ban született. A kis székely községben a leg-

jobb közszellem uralkodott. E nép szeretett dolgozni és tudott imádkozni. E székelyek megtudták becsülni az iskolát, s örömmel küldötték oda gyermekeiket.

Sebes Pál 16 éves koráig volt falujában, hol akkor latin nyelvet is tanítottak

1802-ben a tordai iskolába vitték, hihetőleg azért, mivel a kereszturi még a kezdet nehézségeivel küzdött.

1806. őszén a kolozsvári kollegiumban tógás diák lett. Három év mulva juratus s erre csakhamar a kollegium gazdája, provisor s még ugyanabban az évben deczemberben köztanító. Ebben a minőségben működött 1812. ápril haváig, midőn kineveztetett Toroczkóra rektornak.

A 26 éves Sebes Pál már kész férfi és gyakorlott tantó, a ki öntudatos tervvel és edzett erővel fogott iskolája vezetéséhez, újjá teremtéséhez.

A munkára kész ifju embert nem a megélhetés ösztöne vitte Toroczkóra, nemis az az ambitio, hogy a falusi iskolák legnagyobbikának ő legyen rektora, hanem az a magas rendű lelki vágy, a mely tért keres a munkaerőnek, mert érzi, hogy neki csak az az élet, ha teremthet régiből újat, semmiből valót. Az a nemzeti nagy áradat, a mely Kazinczyt és iskoláját magával ragadta, a székely ifjuban nem a költőt, nemis az író, hanem a népnevelőt ébresztette föl, s hevitette olyan tettekre, a melyek túlszárnyalták egy particula igényeit és szereztek számára olyan tisztességet, a melyből fény verődik vissza rá, még akkor is, a mikor a helyén álló állami iskolában nem egy tanító, hanem tanítói kar fog működni minden igényt kielégítő fölszereléssel.

A Sebes Pál iskolája egy szobából állott, szélessége 3, hosszúsága $4\frac{1}{2}$ öl, tehát területe 48—50 □ meter lehetett. Ebben kellett elhelyezni néha 120 tanulót, s azon kívül 12—16 bennlakó székely fiu ágyát. Az ágyak hármásával egymás fölé voltak helyezve. A toroczkói iskola képét Sárdi István tanár és festő rajzában, nagy szerencsénkre, kedves emlékül megőrizte Sárdi Lőrincz úr. A toroczkói piacz terén az unitárius templom dominál Erős kőkerítéséhez tapad éjszaki oldalon az iskola és mesteri ház telke. A mesteri ház oly törpe, hogy a deszkakerítéstől csak magas, sátoros zszindelyfedele látszik ki.

Az iskolaépület magasabb valamivel, de a kor hangulatát és erkölcsét is nagyon jellemzi, hogy csak az udvar felől látták el ablakkal. Ennek is fedelére fektettek fősúlyt Ugy gondolkoztak, hogy minél magasabb, annál meredekebb s annál tovább kiállja az ázást s annál könnyebben lerázza magáról a havat.

A hátmögött emelkedő székelők mellett, bizony gyarló és eltörpülő emberi alkotmány az egész.

Annyi gyermek tanítását és fegyelmezését Sebes csak úgy tudta lehetővé tenni, hogy a nagyobb tanulókat a kisebbek monitorává tette, egy-egy csapat felügyelését és tanítását rábízván a nagyobbakra. Gondja volt arra, hogy mindenik gyermek ébersége és tanulási kedve megőriztessék, hosszabb tapasztalás után célravezetőnek látta apróbb osztályokra szaggatni a tanulókat. 11 osztálya volt. Az elemi iskolának 6, a nyelvészeti osztályoknak 5 osztálya.

Jelentéseiben és leveleiben többször említi, hogy a *Lancaster* módszerét alkalmazta. Abból indult ki, hogy a gyermek sem testileg, sem lelkileg sokáig egy helyben lenni, azzal a tárgygyal huzamosan foglalkozni nem szeret, ellenben a változtatásban és gyakori újításban gyönyörködik, a gyakori előbb lépés, a mi mai felfogás szerint az ismertről az ismeretlenre haladás, nagyobb kedvet ad a tanuláshoz — Sebes hosszas tapasztalás után célravezetőnek látta apróbb osztályokra szaggatni azon tárgyakat, melyek egyébaránt együtt taníthatók, milyenek a betűzés és tagolás, kis és nagy olvasás stb.

Ezen elv szerint alakított 11 osztályt, melyeknek tárgyait így jelölte meg:

1. oszt. Betűzés v. betűkkel való ismerkedés. 2. o. Sillabizálás. 3. o. Kis olvasás. 4. o. Nagy olvasás. 5. o. Grammatika 1-ső osztálya. 6. o. Grammatika 2-ik osztálya. 7. o. Grammatika 3-ik oszt. 8. o. Grammatika 4-ik osztálya 9. o. Nyelvalap (Ety-mologia) v. 2-ik grammatika vagy szótan. 10. o. Nyelvészet. 11. o. Költészet (poesis).

(Folyt. köv.)

Az unitárius és más szabadelvű vallásos gondolkozók nemzetközi Tanácsa.

1900-ban Bostonban indult meg ez a nagyszabású mozgalom. 1901-ben Londonban tartott egy olyan gyűlést, a melyet a haladó emberiség vallásos érdekből összehiva még soha sem látott, mivel a chicagói 1895-ben egy világhiállítás eredménye volt. 1902-ben a magyar irodalom gazdagodott egy derék könyvvel a Ferencz József püspök úr fáradhatlan buzgalmából: *Szabadelvű vallásos gondolkozás a XX-ik század kezdetén*. Ez a könyv volt az 1901. évi gyűlés eredménye. A magyar olvasó közönség csekély része örömmel fogadta, a magyar sajtó mellőzéssel feledésbe süllyeszteti

igyekezett. Ez a mi szellemi és hitéletünkre vall. Itt a sötétség országába sülyesztő fanatizmus és a hitetlenség között nincs közép-ut. Itt nincsen öntudatos hitélet. De azért csak igaz, a mit legközelebről a megemlített könyvben Ferencz József püspök idéz: mégis mozog a föld. A f. évben újból lesz gyűlése.

A nemzetközi congressust előkészítő bizottságának titkára püspökünkhez a következő levelet intézte :

Főtisz. Ferencz József püspök urnak

Kolozsvár.

Az unitárius és szabadelvű keresztények f. évi szeptember 1-én Amsterdamban fognak egybegyűlni. Van szerencsém a Magyarországi unitárius egyházat e gyűlésre a nemzetközi kongressus hollandi előkészítő bizottsága nevében meghívni és arra kérni, hogy magát azon képviseltetni sziveskedjék.

Nagy szerencsénknek fogjuk tartani, ha a magyar unitárius egyháznak egy vagy több küldöttét fogadhatjuk. A magyar unitáriusok és a hollandok között fennállott régebbi érintkezések remélünk engedik, hogy a mult időknek emléke folytán egy vagy több követét várhatjuk.

Örülni fogunk követeiket, mint vendégeinket tekinteni.

Nagyon kedvesen vennők, ha Boros Gy. tanár ur Kolozsvárról kongressusunkon egy felolvasást tartana s nagyon óhajtjuk, hogy Amsterdamban Magyarországról több unitáriussal megismerkedhessünk.

Kiváló tisztelettel vagyok Önnek alázatos szolgája

B. D. Ecdmans.

Messzelátó.

Az erdélyi ember szokva van ahoz, hogy a mikor tájékozni akarja magát, fölmege a határ legmagasabb hegyére. A pásztorfiuk tarlólegeléskor a határválasztó bérczelen gyűlnek össze, hadd lássák, merre járnak az őrizetökre bizott állatok, no meg azért is, hogy ha az idegen arra közeledik, vissza kergessék. Az alföldön hasonló czélra dombot hánytak, tornyot építettek. A tengerész az árbóczra varjufészket készít s abból vigyázat. Az Unitárius Közlönyben is felállitunk egy messzelátót

A toronyról és messzelátóról először is a leghiresebb tornyot, a *Bábel tornyát* pillantjuk meg Réges-régen lerontották volt a kegyetlen persák és utódaik, de most építik újra. Először is az angolok meg a francziák fogtak neki, azután a nagyravágyó amerikaiak s legujabban a világhódításról ábrándozó németek

A németeknek még mindig ifju császára bátor, kemény és okos ember. A mi Mátyás királyunkon kívül nem sok párja volt a vén Európában, mert a Napoleon világrendítő nagy miveletei csak olyan forradalmi jellegű dolgok voltak, a milyeket a girondisták s a többi rendeztek Párisban, összetörvén és fölforgatván mindent, a mi régi, hogy azután a romokból császári trónt emeltessen önmagának.

Vilmos német császár jóval messzébb lát és okosabban néz. Ő kirándulást rendez Jerusalembé, hogy megtekintse a megváltó sirját és meglássa a nagy versenytársak, az angol és francia, keleti erőltményeit, mert most a jelszó ismét: *ex oriente lux*. Ezt a tudomány emberei úgy értelmezték, hogy a régi világ művészeti és tudományos maradványaiból ásatni, mosatni kell, a mit eddig por és hamu fedett. A kereskedők és politikusok lefordítják a tudományszomjat: hatalomszomjra és igazolásul rámutatnak a mult évi chinai kirándulásra.

De a németek szívesen megbocsátják császáruknak az ilyen háborusdit, miután ő másegyebet is tud csinálni. Szeretnők látni, melyik koronás fő csinálná utána, a mit Vilmos császár a mult évben s a jelenben is tüntetőleg megcsinált: végig hallgatta egy egyszerű, bár sokat tudó professorát, a kit előzőleg kiküldött Babilonba tanulmányra és nem botránkozott meg, midőn ez azt merészelte mondani: mióta az egyiptomi pyramisok kinyiltak és az assyr meg babyloni paloták föltáruultak a tudomány előtt, a világ megváltozott. Vége van annak, a mit eddig hittünk s az iskolákban gondosan tanítottunk, hogy Izrael népe volt a legősibb, legmiveltebb nép. Ettől származik az isteni kijelentés, a legrégebb irás, a biblia, a mely önmagát megmagyarázó, önmagában teljes és befejezett igazság. Kiderült, hogy Izrael a régi mivelt népek között a legfiatalabb volt. Megtanultuk, hogy Izrael irodalmának legnagyobb része 700 éves, vagy annál is jóval fiatalabb, ellenben a kaldok, babyloniak, assyrok azt megelőzőleg ezer, sőt több évvel is magas foku műveltséggel, tudománnyal és művészettel rendelkeztek, a mit a szomszédban lakó s gyakran alárendelt kisebb népek megtanultak, magokévá tették és földolgozták.

Olvassuk a már jó ideje napfényre jött iratokból, melyek szilárd kőbe vésvé maradtak fenn a romok között, hogy a világ teremtéséről, az emberről, a paradicsomi dolgokról, angyalokról és ördögökről nemcsak tudtak, sőt anyyira ugyanazt hitték a régiek, mintha egy forrásból, vagy tán éppen abból készítettett volna a biblia.

Az ilyesmiktől megijed a gyöngé szívü s még gyöngébb értelmü ember.

Hiszen a gözgépet csak még nem régen is az ördög masinájának mondták némely emberek, holott most már ők is tudják, hogy a legokosabb és leghasznosabb emberi találmány. Az ember szemét sérti a hirtelen támadt világosság, de rendre hozzá szokik s még megis szereti, mihelyt jót és hasznost lát benne. Így fognak járni azokkal, a most még ijesztő keleti fölfedezésekkel is, a melyekből a német császár a f. évben is olvastatott föl magának az említett professzorral. Mindez egy cseppet sem gátolja a többi professorokat és a papokat, hogy vád alá fogják a háboruság magvát hintő Delitsch professort. Majd szemlélni fogjuk, mi lesz vele.

Addig is nézzünk át *Angliába*. Lám ott országosan emlegetik és dicsőítik Martineaut, az unitárius papból lett bölcészt, holott a XIX-ik száz 40-es éveiben kárhözatra valónak mondták őt is, mivel a bibliát bírálni merészelte és nem mindent talált benne egyenlően szépnek és igaznak

Az anglikán egyház papjai kihívták Martineaut és két liverpooli paptársát párviadalra, „hogy megmentsek a lelkeket attól a veszedelemtől, a melynek az unitarismus hamis philosophiája miatt ki voltak téve. Azt is kegyes jóindulattal kifejezték, hogy az unitáriusok a legszörnyebb és eszeveszett tévelygésben szenvednek s nem is tekinthetők keresztényeknek.“ Tizenhárom pap, tizenhárom felolvasást hirdetett ki s az unitárius papok hárman állottak elé. Ezek közül egyik Martineau volt. A 13 felolvasásra 13-al feleltek az unitáriusok s ebből Martineau 5-öt irt és olvasott föl. Ebben a háborusdiban az a nevezetes, hogy a 13 nemcsak számbeli előnyben volt, hanem abban is, hogy ők választották a tárgyat s az időt, az unitáriusok vagy elfogadták vagy elbuktak, mielőtt csatába mentek, de ha körültekintünk a mai világban s halljuk és látjuk, mit mivelnek a tudomány emberei, azt kell mondanunk, hogy győztek biz' ők. Martineau erre a kérdésre is megfelelt: *mi a biblia és mi nem?* Első tétele előre veti árnyékát az egésznek: a biblia az emberi természetnek csecsemőkorából tökéletessé lételéig terjedő önéletirata. Ezzel szemben az ellenfél így állította föl tételét: minden eszme, melyet helyes magyarázattal a bibliában föl lehet fedezni, csalhatatlanul igaz, sőt még az egyes szavak is, melyekkel az ki van fejezve, az Istennek nem tévedhető szelleme által diktáltatott, úgy hogy a Genesis kezdetétől a Jelenések könyve végéig minden tételt úgy kell venni, mintha magának a Mindenhatónak ajakáról volna véve. Ehez az erős tételhez hozza van adva még ez is: „a ki ezt tagadja, annak a neve az élet könyvéből kitöröltetik.“ Az unitáriusok felelete ma is megállja helyét, mert azóta a tudomány számos erős támaszt állított melléje.

Az Oceanon túlról ilyesmiket hallunk, Dr. Savage-től: Boston telve van unitarismussal. Azok, a kik Bostonból itélik meg a vallás helyzetét, azt képzelhetik, hogy a vallásban a szabad gondolkozás és tudományos bírálat gyakorlatilag érvényesül . . . Nem tudom, hogy az unitarizmus — ez alatt a név alatt — valaha a mivelt világ vallásává lesz-e. De megléven győződve, hogy az összes tudományok, az egész bibliai és történelmi kritika mellettünk van, tökéletesen bizonyos vagyok az iránt, hogy azok az elvek, a melyek mellett mi harczolunk, kell hogy végül diadalmoskadjanak. Én nem születtem volt unitáriusnak, de szeretem és tisztelem az unitárius nevet és történelmét. Remélem, ez a név meg fog maradni, de én főleg az eszmékért törődöm. Nagy örömmel látom, hogy ezeket az eszméket ezernyi-ezeren vallják olyanok is, a kik nem szakítottak a régi környezetükkel.

Figyelmező.

A Dávid Ferencz Egyletek köréből.

A *Budapesti Dávid Ferencz Egylet* hangversenynyel egybekötött első táncmulatságát folyó évi február hó 11-én tartotta meg a Saskör helyiségeiben, nagyszámu közönség részvétele mellett.

A tartalmas műsort *Fábry* Edéné zongorajátéka nyitotta meg. Nagy tehetséggel játszotta *Massenet* »Herodiás« című operájából »Vision Fugitive« című részt. Ezután *Czakó* Jenő szavalta *Somló* Sándor »Yorik« című költeményét. Ezt követte *Telkes* Ilona éneke: *Schubert* »A rémkirály« című költeményét éneke te, zongorán kísérte *Toth* Elemér. *Pessy* Margit művészi tehetséggel zongorázta *Heller* »Etude« és *Blumenthal* »Forrás« című dalát. Felolvasást *Márai* Lajos tartott. A »flirt világ«-ról olvasott fel szellemesen A felolvasást *Batek* Zoltán hegedűjátéka követte Már többször élveztük és most is negy hatást tett. Nagy művészettel és ritka tehetséggel játszott *Keutemps* »Réverie« és *Hubay* »Alambra« című dalát. A szép műsort *Beregi* Béla zongorajátéka zárta be. Nemsokára felhangzott a cigányzene és elkezdődött a táncz. A négyest nyolczvan pár tánczolta. A táncz eltartott vidám hangulatban hajnalig.

Az erkölcsi siker mint a fenti műsorból is látszik, mindnyájunk igényeit kielégítette, ehhez méltó volt az anyagi siker. Hogy anyagilag is sikerüljön a mulatság, nagyban hozzájárultak azok a kegyes adományozók, kik ügyeinket szívükön viselik. Felülfizettek: *Ürmössy* Miklós 100 K, *Perczel* Ferencz 60 K, *Kozma* Gyula 50 K. id. *Dániel* Gábor 40 K, *Ferencz* József 40 K, Dr. *Bedő* Albert 40 K, Dr. *Chester* D. F. 30 K, Dr. *Boros* György 20 K, *Felenky* János 20 K, *Fózan* Miklós 10 K, Dr. *Ürmössy* Gyula 10 K,

Dr. Székely Ferencz 10 K, Kiss Józsefné 6 K, özv. Zubor Józsefné 5 K, Emehling Hermann 5 K, Májai B. 5. K, Breymann Gusztáv 5 K, Lőfi Endre 5 K, Nagy György 5 K, Reimann Gyula 5 K, Dr. Gáspár János 5 K, Darvas Aladár 5 K, Márái Lajos 5 K, Csegeszy Mihály 5 K, Kürthy Emil 5 K, Császár János 5 K, Faragó Sámuel 5 K, Dr. Hafil Dezső 5 K, Kuffán Ede 5 K, Kálosi Józsefné 4 K, Barna Mátyás 4 K, Adám Dénes 4 K, Kisfaludy Zsigmond 3 K, Gaál Ferencz 3 K, Gál Kálmán 2 K. Dr. Schöpf József 2 K, Botár János 2 K, Schmer Ferencz 2 K, Létai Etelka 2 K, N. N. 2 K, Dr. Rózsa Mihály 2 K, Faluvégi Áron 1 K, Kerekes József 1 K, összesen tehát 550 K. Fogadlak érte őszinte hálánkat és köszönetünket.

A mint látható, úgy az erkölcsi mint az anyagi siker teljesen kielégítő volt.

Ujvári László.

A Dávid Ferencz Egylet február 15-én délután tartotta meg felolvasó ülését az unitárius kollégium disztermében nagy számu közönség érdeklődése mellett, Mélt. Ferencz Józsefné elnöklése alatt. Az ülést a papnövendékek dalköre által szépen előadott énekkel nyitotta meg, mely után Kántor Margit k. a. szavalta el nagy hatással Kiss József: *Rabasszony* címő költeményét, átérezve annak minden gondolatát Szép előadásával érvényre juttatta a költemény szépségeit. A közönség nagy tetszéssel fogadta a szavalatot, szavalót zajos tapsviharral jutalmazta. Majd Ürmösi József és Kelemen Sándor papnövendékek énekduettje következett, melyet Iszlai Géza precies harmonium kísérete mellett nagyhatással és tetszéssel adtak elő. Gálfi Lőrincz tanár »Dogma és haladás« címen tartott mély tanulmányra valló, nagy gonddal kidolgozott érdekes felolvasást, melyet a közönség nagy figyelemmel és élvezettel hallgatott végig. A felolvasó ülés egyik érdekes pontja Ernyei: »Szép Ilonka« című melodramája volt, melyet Veress György papnövendék adott elő szépen, hatásosan, Kriza Ilonka kisasszony zongora kísérete mellett, kinek játékáról dicsérettel és elismeréssel szólhatunk. Ezután egy fiatal, tehetséges, olvasó közönségünk által is jól ismert poétának, Papp Domokosnak három legujabb költeményét olvasta fel Gál Miklós, melyeket lapunk más helyén közlünk. Gyönyörűség a Pap költeményeit olvasni; egyszerűek s mégis szépek; igazi poézis vonul azokon végig. Szerzőt a közönség zajos ovációkban részesítette. Végül még a papnövendékek dalköre énekelt s ezzel az ülés véget ért.

ss.

Dávid Ferencz Egylet közgyűlés Felső-Feherkörben.

Sokszor jut eszembe a halhatatlan br. Eötvös mondása: »Van-nak, a kik zajt akarnak csinálni a világon; én csendes életet

óhajtók. Mint a pataknál, úgy az életben is minden zaj csak megtört habok és kínos esések jele. « Ámde a reklám korszakát éljük még szellemi és vallás erkölcsi téren is. A ki nem üti a nagy dob, vagy nem harsogtatja a tárogatót, vagy más szókkal: fel nem hívja a figyelmet maga mellett, az mintha nem is létezne. »Hallgat, mert nincs miről szólnia. — ez az általános vélemény és ha feltűnni nem tudott, lehetnek ki nem kürtölt érdemei! Sajnos, ma a szerényen megvonuló munka nem erény.

A felső-fehércsói Dávid Ferencz Egylet működését és hatását kevesen ismerik. Talán csak az a kör, a hol szerényen, de igaz lelkesedéssel végzi hivatását. Munkája nem a kötelesség chablon-szerű teljesítése, hanem munkál, mert annak szükségét érzi.

Ez évi közgyűlését Ürmösön tartotta február 2-án változatos műsorral. A minden alkalommal tartani szokott ünnepély a templomban folyt le. Kiss Aladár hévizi lelkész imádkozott. Az egylet dalosköre összhangzatos énekeket énekelt Péterfy Gyula karnagy vezetése mellett. Osváth Gáborné szépen és érzéssel, Nagy Árpád lelkesedéssel szavalt. Osváth Gábor »Mi teszi az ifjút kedvessé?« cz. pályanyertes munkáját olvasta fel; Szabó Domokos »A családi nevelés« fontos kérdéséről értekezett, elnöki megnyitót és bezárót pedig Péterfy Gyula alelnök mondott. Mindenik szépen és tanúságosan oldotta meg feladatát. — Ünnepély után közgyűlés tartatott, melyen Osváth Gábor egyhangulag elnöknek lett megválasztva; a körünkéből eltávozott Lőrinczy István és neje tiszteletbeli tagoknak. Új tagok lettek Varga Dénes f.-rákosi lelkész, Vaska Ilona a. rákosi tanítónő és Nagy Vilma Ürmösről. A következő közgyűlés F.-Rákoson lesz.

— s — r.

Jótékonyság és buzgóság.

A h.-városfalvi toronyórára Csiki Bálint plojesti lakos ívén adakoztak: Csiki Bálint, Kelemen Juliánna (plojesti lakos), Zoltán Lajos (unitárius) 5—5 frank. Czikó Lázár, Barra Ráki (városfalvi) 3—3 frank. Dénes Zsuzsánna (városfalvi), Szilágyi Péter (városfalvi) Szakács Dénes (városfalvi), Móricz Kornblum, Frigyes Schaffer, Móricz Blumfeld, Biró Ágoston, Bándi József, Bernát Szmátnik, Lukács János, Károly Bájer, Komonics István, Barók Ferencz, Tamás György 2—2 frank. Horváth Sándor 1 frank 50 bani. Sinka Mózes, Petre Teodoreskó, Brankovics Sándor, Molnár Antal, Náthán Halpem, Ipál Károly, Árpád Stipkárics, Nikuláj sáfta si Elena, Fanika Fonesko, Vizi István (csik-jenőfalvi), Petre Radulesko, Móricz Blumfeld, Dávid Alper, Alter Ecstein 1—1 frank. Simon Károly, Adolf Wasitz 50—50 bani. Együtt 65 frank 50 bani.

Egyházközségünk kebléi tanácsa egy köszönő levél elküldését meghatározta. Azonban kedves kötelességet teljesítetek, midőn úgy

a magam, mint egyházközségem nevében e helyen is mind a 36 adakozónak s főleg Csiki Bálint gyűjtő hitroknak hálás köszönetet mondok.

Péter Sándor,
lelkész.

A maros-szt.-benedeki unitárius templom kijavitására a következő adományok érkeztek be:

Borbély János M.-Ujvár 2 k. Egy nem unitárius M.-Ujvár 1 kor.

A kolozsvári unitárius egyház gyűjtőivén; Az egyházközség 10 k., Péterfi Dénes lelkész 6 kor.

A kolozsvári unitárius kzllegium tanári kara gyűjtőivén: Dr. Gál Kelemen 2 k., Dr. Veress Lajos 1 k., Dr. Nyíredy Géza 2 k., Hidegh Mihály Mihály 2 k., Kovács János 2 k., Kanyaró Ferencz 2 k., Pálfi Márton 2 k., Barabás Ábel 1 k., Tóth Ernő 1 k., Mózes András 2 k., Demeter Dezső 1 k., Ulár Pál 1 k., Dr. Kis Ernő 1 k., Nagy Gyula 1 k., Lassel Gyula 1 k., Gálfi Lőrincz 2 k., Major Sándor 1 k., Régeni Aron 1 k., Pap Domokos 1 kor.

A dévaványai leány-egyházközség gyűjtőivén: Szarko Lajos 30 f., Pap Zsigmond 20 f., Katona András 50 f., Vad Károly, Tóth Lajos, J. Erdős Imre, Földesi István, Fodor András 20—20 f., id. Borsi János 2 k., Cs. Szabó János, ifj. Borsi János 1—1 k., Pap Imre 30 fill., az egyházközség pénztára 10 kor.

A magyar-sárosi unitárius egyházközség gyűjtőivén: Pataky László 5 k., Pataky Lászlóné 2 k., Pataky Sándorné 2 k., Udvari József 40 f., Iszlay László 2 k., Incefi Áron 52 f., Murvai József 30 f., az egyházközség pénztára 1 kor., (12 fill. postai költség levonásával. Az eddig begyűlt összes adomány: 78 kor. 50 fill.

A kegyes adakozóknak egyházközségem és a magam nevében is köszönetet mondok.

Biró Pál lelkész.

A hét napjainak származása.

A *hét szó* azonos és egyjelentésű a 7 számmal. A kabard nyelvből származik.

1. *Hétfő* = a hét feje, vagy elseje. Így származik a circassiai 6-lipe = hét és fő.

2. *Kedd* = ketted, tehát második (nap).

3. *Szereda*, v. szerda, orosz templomi v. egyházi nyelven = sereda v. sreda. Jelentése = közép, tehát közepe a hétnek.

4. *Csütörtök*. Oroszul tshetvertok. Jelentése = negyedik, t. i. nap.

5. *Péntek*. Az orosz egyházi nyelvből, *n*-el enyhítve lett *piatok* helyett. Jelentése = 5-ik: Görögben *pentē*. Sokan ebből származtatták, de a *k* betű fölvétele nem magyarázható meg.

6. *Szombat*. Az orosz subota szótól, melynek megfelel a görög *σάββατον*.

7. *Vásár-nap*. A circassiai *va-ser*, *waser* = az ár érték. Tehát olyan nap, a melyen árt csináltak, tehát vásároltak. Vásárosnap, vásárnap.

Dr. Bálint G.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI MOZGALMAK.

— **Dr. Székely Ferencz** budapesti egyházunk egyik gondnokának, a nagy jurista koronaügyész kitünő fia Ferencz a budapesti egyetemen a királyi gyémánt gyűrűt elnyerte és sub auspiciis regis nagy ünnepélyességgel tudorrá avattatott. Örvendezünk nemcsak azért, mivel a mi kis seregünkből rövid idő alatt a második (első volt püspökünk fia) nyerte el az egyetemi tanulót érhető legnagyobb kitüntetést, hanem azért is, mivel a magyar tudományos világ egy erős munkást nyert Dr. Székely Ferenczben.

— **Az unitárius kollégium könyvtára** két kiválóan becses és értékes eredeti kézirattal gyarapodott Dr. Boros György theol. dékán útján. Az egyik a híres Channing Ellery Vilmos egyik beszéde saját eredeti kéziratában, illetőleg fogalmazásában. A kézirat a nagy reformator egyik unokahugától, Mrs. Grace Ellery Channing Stretson-tól került Gannet Vilmos, Rochesteri unitárius lelkész kezébe. Ez utóbbi szíveségéből kapta Dr. Boros György könyvtárunknak leendő adományozás végett. A Channing kéziratának nagyobb része tűz áldozata lett egy vasúti szerencsétlenség alkalmával, midőn éppen költöztették vissza Californiából, hová Channing leánya magával vitte volt. Ez a darab a megmentettek közül, Bostonból való s becsét és értékét ez a körülmény is emeli — A másik adomány az adományozó lelkész atyjának Gannet Stiles Ezra, volt bostoni lelkésznek a kézirata. Gannett, a beszéd írója, 1824-ben, mint kezdő ifju Channing mellé ment volt segéd-lelkésznek, helyesen társnak a bostoni Federal-utcai templomba, Az amerikai unitárius egyházak egyik nagy szelleme volt Gannett, az egyházak szervezésében s főleg az Amerikai Unitárius Társulat létrehozásában vezér-ember volt. Kiválóan kegyes lélek, tudományos fő és olvadékony szív. Fia, az adományozó lelkész ugyanaz, a kinek „Édes Otthon” című munkáját Dr. Boros György lefordította. Összeköttetése innen ered. Az adományozót kiváló tisztelet és nagyrabecsülés környezi az Egyesült Államokban. Kiváló költő s a nép szellemi emancipációjának oly szerencsés tollú írója, hogy apró füzetekben ezernyi ezer példányban forognak nagyhatású dolgozatai. Szíveségét Dávid Ferencz kéziratának rajzával akarja megköszönni és viszonozni a kollégium igazgatósága. —i—n.

— **A székelyudvarhelyi unitárius hívek** lelkes szózatot bocsátottak ki, mert templomot akarnak építeni. Nagy dolog, hogy a székelyföld udvarhelyén, tehát a központján, a szívében az ott lakó s oda járó sok, derék unitáriusnak még nem volt imaháza. A megyei nagy unitárius sereg már nem nézheti sokáig tétlenül. Ha mindenki megadja filléreit a szent célra, nemis telik bele két esztendő, állni fog a templom. És milyen szép, milyen sokat mondó, milyen kedves, az a mit Pákey Lajos

főmérnök afa megteremtett a papiron. Építsük fel atyafiak: ti a kik közelben laktok, s ti a kik távol vagytok, akarjuk, hogy legyen meg és meg fog lenni Lapunk szívesen elfogadja az adományokat s lapunk szerkesztője megnyitja az adakozást 10 koronával.

— **Halálozás.** Ifj Székely László, Székely László volt csegezi lelkész egyetlen fia és minden reménysége febr. 1-én hosszas kinos szenvedés után elhunyt 24. éves korában. A derék jó fiúnak sok szépet ígért az élet, elvette a halál. Nyugodjék csendesen.

EGYELETI ÉLET ÉS MUNKÁSSÁG.

— **A Dávid Ferencz Egylet házi Estélye** márczius 4-én lesz. Tehát ezen a télen is lesz egy veres betűs napunk, melyen együtt fogunk viganadni Kolozsvár város és vidék nagyszámu közönségével. Az Estély sike rében már bizva bizunk, mivel a rendező bizottsággal egyetért a DFE. ifjusági köre s ezekkel a tánczotkedvelők serege. Az estély védnöki tisztjére ezuttal szíveskedtek vállalkozni: Deréki Gyuláné, Dr. Nagy Károlyné, Perczel Ferenczné, Benkő Mihály, Gyöngyössi Béla, Báró P. Horváth Kálmán, Sándor János, Úrmössy Miklós, Zsakó István. Reméljük, hogy olvasóink közül legalább is a közel lakók találkozni fognak Kolozsvárt a New-Yorkban

— **Az egyleti munkásságnak** még igen sok unitárius nincsen megnyerve, pedig az idő jeleiből ítélve soha sem volt nagyobb szükség az összetartásra és egymás kölcsönös támogatására. Mi választmányi tagok járjunk jó példával elől s az új évré szerezzünk legalább 5-5 új egyleti tagot. Hogy mily nagy terünk van, mutatja az, hogy Kolozsvárról is még csak 160 körül vagyunk az Egyletben. Számés nő és férfi, a kik szorosan az egyházi státushoz tartoznak, nem tagok, nem vesznek részt mozgalmainkban. A tagdíj oly csekély, (2 kor.) hogy ennek a megadására számíthatunk miután azért az Unitárius Közlönyt és a Nők Világát adjuk De ennél többet érne, ha választmányunk tagjai a helyben és vidéken lakó férfi és nő ismerőseiket levélben felkeresik és ezen az uton hatna' vallásos buzgóságukra. Kérjük a Választmány tisztelt tagjait, gyűjtsenek tagokat, távollevő ismerőseikkel lépjenek levelezésbe s legyenek szívesek ezen eljárások eredményét a márcziusi gyűlésen bejelenteni, de addig is kérjük a megnyert új tagok neveit és lakását küldjék be alólirottak egyikéhez. Kiváló tisztelettel kéri Fangh Erzsébet titkár, Dr. Boros György titkár.

A t egyleti tagok és más érdekeltek szíveskedjenek a lakás és c z i m v á l t o z á s t pontosan bejelenteni s a lap szalagját vagy a számát a levelezőlapra ráragasztva közölni.

Csak 4 fillér. Igazán kevés pénz, de mégis nem megvetendő, mert e nélkül a korona soha sem egész, s a Dávid Ferencz Egylet a tagdíj második koronáját mindig 4 fillér hijával kapja a kolozsvári postától, mert itt a kézbesítésért visszatartanak ennyit. Csak 100 tagnál is már vesztünk 4 koronát, ezernél 40 koronát s így tovább. Ettől a károsodástól a t- egyleti tagok úgy menthetik meg az egyletet, ha földadáskor 4 fillért felülfizetnek a 2 koronán. Ha még azt is megtennék, hogy 2 4 fillér helyett 10 fillért, tehát csak 5 krt küldjenek az Egylet perselye ezer tag után 60 koronával gyarapodna.

Együtt. Igaz, hogy mi unitáriusok kevesen vagyunk, de régen megmondotta volt jó Szász Gerő bátyánk, hogy egy tuczat unitárius és a Dávid Ferencz Egylet fölér 500 munkátlan emberrel. De nem kell másokhoz mennünk jó tanácsért Tudjuk mi már a multból, hogy egy-két lelkes ember mennyi szép és lelkes dolgot véghez vihet Csak az kell, hogy érez-

zünk együtt, akarjunk egyet. A gyülekezetben, ha szegények is a hivek, de mihelyt együtt tognak neki a munkának, mindjárt megindul és megy is előre. A lelkésztől jó szívvél fogadnák az atyai szép és jó szót. A lelkészek a presbiterium segítségével megtudhatnák hol laknak az eltávozott hivek, ifjak és öregek. Mindazok nagyon szívesen vennének a lelkésztől egy atyai levelet. Megköszönnék, ha értesítené mi foly az egyházközségben. Megfogadná a mire intené és buzdítná. Megéreznék milyen jó ha együtt lehetnek szerettükkel, bár gondolatban.

Az egylet pénztárába 1902. nov. 24-től f. év január 24-ig előfizetési díjat fizettek: Demény Endre M.-Ludas, Szegedi Árpád Bpest 902-re, Major Domokos Zsibó, Koncz Györgyné N.-Borosnyó 1901-re, Márkos Ferencz Maros-Vásárhely, Springmann Ferencz Bpest, Weress Ferencz Torda, Ifj. Olvasó Egylet Sz.-Keresztur, Dr. Jancsó Ödön M-Igen. Gerjovits József Somberek, Csongvay Géza M-Ilye, Sinczky Géza N-Szeben, Szabó Lajos Medgyes, Sándor Jenő Kvár, György Vilmos Temesvár 903-ra, Siposs József Orsova 902-re, Sándor Mózes Sz.-Udvarhely 903-ra, Gál Ferencz Verespatak 901-re, Kiss Anna Lajtaújfalu 902—903-ra, Pap László Tövis 902—903-ra, Deák Ilonka F.-Szovát 903-ra, Geleta Ádám Ujpest 903-ra (félévre), Barabás Pál Árkos 902-re, Sárdi Klára M.-N.-Csán 903-ra, Ürmössy Jenő Kvár, Özv. Sándor Istvánné N.-Enyed 903-ra.

A keresztköri fiók-egylet pénztárába fizettek: Dr. Szolga Ferencz Sz.-Keresztur, Kozma Miklós Fiafalva 903-ra, Önképzőkör Kabátfalva, Nagy Ferencz Enlaka, András Zsigmond, F.-Varalya, Kálmán Mózes K.-Kede 902-re, Raffaj Dániel Sz.-Keresztur 901—903-ra.

Az aranyos-tordaköri fiók-egylet pénztárába fizettek: Pap Mózes, Balási Ferenczné, Horváthy Józsefné, Dávid Istvánné, Darkó Mihályné Torda 902-re.

A küküllőköri fiók-egylet pénztárába fizettek: Molnár János Ádamos, Gálfalvi István Harangláb 1901-re, Id. Miklós Sámuel, József Dénes, Ifj. Miklós Sámuel, Székely Márton, Id. Székely György, Székely Sámuel, Emke Daloskor Dombó 902-re.

A kolozsvári ifjusági fiók-egylet pénztárába fizettek: Májai Dezső, Rédtger Károly, Csapkés Odön 902-re, Mikó Lőrincz 902—903-ra, Csongvay Géza, Abrudbányai Géza 902-re, Raflaj Károly, Kelemen Béla 903-ra.

A felső-fehérvári fiók-egylet pénztárába fizettek: Osváth Gábor, Osváth Gáborné Ürmös 902-re, Nagy János Ürmös 901—902-re, Gál Pál és Gál Pálné Ágostonfalva 902-re.

40 korona alapító tagsági díjat fizetett Fodor Károly Pitesti (Románia)

Az egylet perselyébe ajándékoztak Dr. Veres Vilmos 20 koronát, Br. P. Horváth Kálmán 50 koronát Fogadják az egylet köszönetét.

Kolozsvár 1903 január 24-én.

Gálfai Lőrincz pénztárnok.

Szerkesztői izenetek. Vári D. Sz.-K Ima. A gondolat szép, az érzés tiszta, de a vers kellékei nincsenek meg. Sokat kell olvasni, többet tanulni és azután majd megjő, a mi most hiányzik. — **Flirt-világot**, nem lévén helyünk, ki kellett hagynunk.

TARTALOM: Sebes Pál toroezkoí iskola igazgató élete és hatása. (Arczképpel.) - Az unitárius és más szabadelvi vallásos gondolkozók nemzetközi Tanácsa. — Messzelátó. Figyelmező. — A Dávid Ferencz Egyletek köréből. — Jótékonyág és buzgóság. — A hét napjainak származása. — Egyházi és iskolai mozgalmak. — Egyleti élet és munkásság. —

Nyomatott Gámán János örökösénél Kolozsvárt.